

jimž se v současnosti katedra věnuje. Narozdíl od většiny dosavadních publikačních výstupů má tento soubor jednu důležitou charakteristiku. Jeho umístění v Aktech jej předurčuje k tomu, že není směřován výlučně k archeologické odborné veřejnosti, nýbrž také k badatelům z jiných oborů pěstovaných na filozofických fakultách. Právě jim má poskytnout základní informace o orientaci katedry v badatelské a výzkumné oblasti, ukázat na pestrost řešených problémových okruhů a na jejich chronologické a tématické zastoupení. Publikované statě jsou z větší části dílčími výstupy z šířeji založených projektů a jejich autory jsou v hlavní míře posluchači doktorského oborového studia, v menší míře pak kmenoví zaměstnanci katedry.

Věřím, že tento tematický svazek dnes již zavedeného časopisu Fakulty filozofické ZČU v Plzni rozšíří u jeho čtenářů představu nejen o aktuálním směřování jednoho z nejstarších fakultních pracovišť, nýbrž také o oboru jako takovém. Obvykle to jsou totiž práce nejmladší badatelské generace, které ukazují, kudy se bude oborový výzkum v nejbližších letech ubírat a jaké otázky považují její představitelé za důležité. Nejinak je tomu i v případě archeologie.

V Plzni 20. 11. 2010

*Doc. PhDr. Martin Gojda, CSc.
Vedoucí katedry archeologie FF ZČU*

Doc. PhDr. Martin Gojda, CSc.

Archeologie v procesu univerzitního vzdělání

1. Úvod

Studium archeologie na českých vysokých školách prodělává v posledním desetiletí poměrně dynamický vývoj. Zatímco v bývalém Československu se archeologie přednášela na třech univerzitách (Praha, Brno, Bratislava), došlo po vzniku ČR k výraznému zvýšení počtu vysokoškolských kateder a ústavů, které poskytují studium archeologie na bakalářském a magisterském, případně doktorském stupni (Opava, Hradec Králové, České Budějovice, Pardubice, Olomouc). V té době se také začíná diskutovat – obecně i adresně – o poslání, cílech a formě vysokoškolské výuky archeologie u nás. Na Západočeské univerzitě v Plzni založil Katedru archeologie (KAR) v roce 1998 E. Neustupný. Počtem studentů a zaměstnanců je dnes KAR – spolu s Ústavem archeologie a muzeologie Masarykovy univerzity – největším archeologickým univerzitním pracovištěm v České republice (cf. GOJDA, M., 2005 a 2008).

Chceme-li se dobrat zřetelně formulovaných cílů a koncepce vysokoškolského vzdělání v oboru archeologie (podobně to platí o dalších vědeckých disciplínách), je nezbytné se znovu obrátit k jeho podstatě, významu a smyslu. To je základní východisko, bez něhož se neobejdeme zejména při utváření ideových základů každého vysokoškolského studijního oboru. Reflexe těchto ideových východisek se pak projevuje ve formální podobě studia, resp. ve struktuře nabízených předmětů, v poměru mezi teoreticko-metodologickými, praktickými a tematickými kurzy, v preferencích konkrétního oboru na všeobecné znalosti, resp. na specializaci. Podstatné ovšem je, že toto vše spoluúčinkuje

při osobnostním (tedy i profesním) formování univerzitních posluchačů. Výsledkem je jejich praktické uplatnění, které má ovšem význam nejen pro ně, ale také pro samotný obor a jeho společenské ocenění. Tím mám na mysli jak institucionální, legislativní a finanční zajištění archeologie, tak také recepci základů moderní archeologie širokou veřejností a proniknutí smyslu poznání minulosti do jejího povědomí.

2. Úloha archeologie v životě jednotlivce a společnosti a její odraz ve vzdělání

Archeologie je celkem vzato jednou z nemnoha vědeckých disciplín, které se nacházejí na pomezí poměrně pestré škály tvůrčích aktivit člověka: ryzí vědy¹, tzv. humanitních věd (které se zabývají širokým spektrem duchovních a sociálních projevů a potřeb člověka a jeho chování) a konečně umělecké tvorby, v níž nachází svůj výraz senzitivně založený vztah člověka k minulosti svých předků a sebe sama². V souvislosti s některými současnými trendy, které se odklánějí od tradičního dělení vědy na přírodní a humanitní, se ukazuje, že je to právě archeologie, která má nemalý potenciál fungovat jako platforma pro integraci mnoha – v tradičním pojetí archeologie relativně vzdálených – vědních disciplín. Její poválečný vývoj, v němž se archeologie vytrvale hlásila k přírodním vědám, ji dnes v globálním měřítku vynesl na velice čestnou pozici mezi vědními obory a její kredit je značný. Stále častěji se můžeme setkat se zařazením této disciplíny mezi tzv. *social sciences* (dříve patřila mezi *cultural sciences*, resp. tzv. *humanities*), což je v první řadě dáno skutečností, že své prameny transformuje v data, jež lze klasifikovat stejnými parametry. Stále méně je jejím metodologickým nástrojem intuice, stále častěji naopak pracovní postupy umožňující modelování. Přesto je jasné, že i přes viditelný pokrok v metodologii zůstane archeologie pevně zakotvena ve spektru společenskovědních oborů, v nichž hlavně interpretace shromážděných a zpracovaných pramenů je do obtížně kvantifikovatelné, nicméně značné míry podřízena subjektu badatele. Výrazně to souvisí s povahou archeologických pramenů, k jejichž poznání je díky jejich vlastnostem – přirozeným („hmotným“, fyzickým) a kulturně podmíněným (symbolickému významu) – nutné přistupovat z obou stran a aplikovat při tom metodologické postupy jak humanitních, tak přírodních věd (srov. termín dvojí hermeneutika, např. HODDER, I., 2000, s. 86–87).

Vedle zapojení postupů, poznatků a objevů přírodovědných oborů do řešení konkrétních problémů archeologie (např. absolutní datování, nedestruktivní terénní

1) Ve smyslu pozitivní metody založené na kvantifikaci a analýze objektivně měřitelných dat a jejich následné syntéze prostřednictvím interpretačních modelů; jako obor zabývající se neopakovatelnými ději a strukturami postrádá ovšem archeologie možnost potvrzení či vyvrácení hypotézy, resp. svých vlastních interpretací.

2) Srov. pozn. I. Hoddera (2000, 86), že archeologie fascinuje lidi tím, že překlenuje příkop oddělující umění od vědy.

výzkum, rekonstrukce kulturní krajiny a jejích proměn, výživa minulých populací, procesy domestikace aj.) využívá archeologie již dlouhá léta zejména matematiku a statistiku pro své vlastní analýzy. Integrace přírodovědných dat jsou stále častěji plnohodnotnou součástí archeologické syntézy, z čehož má užitek nejen archeologie, ale i samotné přírodní vědy. K poznání rozmanitých stránek života člověka a jeho životního prostředí (krajiny) v minulosti přispívají ale jednotlivé obory prostřednictvím svých specifických postupů a nástrojů (k problematice využití přírodovědných disciplín pro dosažení cílů stanovených primárně archeologií např. PAVELKA, J. a L. ŠMEJDA, 2007; o spektru oborů, jejichž postupy využívá současná archeologie v měřítku nesrovnatelně větším než kdy jindy, svědčí např. řada sborníků *Ve službách archeologie*).

Ačkoliv lze archeologii zařadit do široké rodiny věd o člověku³, je zřetelné, že jako obor, jehož zájem se obrací převážně k minulým společnostem, zůstává archeologie v první řadě oborem historickým (ve smyslu historie jako výzkumu směřujícího k poznání lidského světa v minulosti). Jako disciplína zabývající se časovými procesy vyžaduje archeologie podle některých badatelů jiný přístup než nehistorické obory (sociální a kulturní antropologie, sociologie). Ty jsou založeny buď na aktuálně shromažďovaných informacích o tradičních společnostech, nebo na etnografických paralelách odvozených z historických zpráv, čímž se zaměřují převážně na synchronní jevy, a neposkytují tak modely změn či stability v perspektivě dlouhého trvání (SMITH, M. E., 1992, s. 24). Naprostou většinou široké populace je archeologie považována za součást historie a archeologické texty o pravěku – středověku – novověku za psaní o historii, resp. o minulosti člověka na základě archeologických pramenů (k pojmům minulost, historie, dějepis srov. GOJDA, M., 2000, s. 24–27). Pokud řadíme archeologii mezi historické obory, musíme mít ovšem na paměti onu rozsáhlou základnu kvalitativně různorodých pramenů, s nimiž archeologie pracuje a která ji – jak již bylo výše řečeno – výrazným způsobem odlišuje od ostatních historických disciplín.

Jedinečnost a neopakovatelnost toho, co se událo v minulosti, co potkávalo generace našich předchůdců za jejich života, co prožívali jednotlivci a celé společnosti, je

3) Za součást antropologie byla archeologie spolu s etnografií a fyzickou antropologií považována již na konci 19. stol. (k tomu Sklenář 1985, 24). V moderní době poprvé ztotožnil cíle archeologie a kulturní antropologie L. Binford (1962), který také prosazoval aplikaci přírodovědných metod v archeologickém procesu poznání; ty podle něj jako jediné mohou archeologovi pomoci řešit zvláštní dilema, totiž dostupnost pouze současných pozorování o artefaktech, jejichž významy jsou ale pro pozorovatele nedostupné (Binford 1988, 21–22). Úsilí přiblížit navzájem oba obory podpořil také I. Hodder (1982); archeologii za „kulturní antropologii v minulém čase“ označili Renfrew – Bahn (1996, 11; k antropologickému pojetí archeologie viz též Neustupný 1996, 314, k témuž pojetí v historii srov. Šimůnková 1995).

bezpochyby nejdůležitějším atributem historie (minulosti), který k jejímu poznávání lidí přitahoval a přitahuje. Není to ani tak ona neopakovatelnost, která sama o sobě probouzí tento zájem. Je to z této neopakovatelnosti vyplývající interpretační otevřenost, jež vybízí k nahlédnutí do minulých dějů, do sociálních a hospodářských struktur, kulturních souvislostí a individuálních osudů. Otevřenost, které může využít každý z nás a podle svého stupně (odborného) vzdělání vytvářet individuální interpretaci a syntézu (určitého segmentu) historie (neprofesionálové), anebo obohatit obecně přijímanou a veřejně šířenou verzi minulosti a dosáhnout vědeckého, případně celospolečenského uznání (profesionálové). Právě tato otevřenost přivádí nezanedbatelný počet posluchačů vysokých škol ke studiu oborů spjatých s minulostí člověka. Tedy posluchačů, kteří více než jiní stojí o to, aby jim při jejich budoucí cestě za poznáním, resp. za uspokojováním individuálních duchovních potřeb, přineslo univerzitní vzdělání návod, jak se k autentické minulosti co nejvíce přiblížit a jaké postupy přitom používat. Slovy M. Blocha – jedinců, kteří se na rozdíl od čtenářů historických románů připravují studiem historie k prožitku z věcí pravých (BLOCH, M., 1967, s. 16).

3. Archeologie na univerzitní půdě

3.1. Úvod

Výuka archeologie na vysokých školách je téma, kterému je věnována menší pozornost, než by bylo potřeba. V evropských souvislostech se o dlouhodobý diskurs v této oblasti zasloužil profesor univerzity v Sheffieldu J. Collis, který od vzniku *Evropské asociace archeologů* (EAA) na počátku 90. let 20. století vedl formou kulatého stolu zainteresované vysokoškolské lektory k diskusím o obecných, ale především o konkrétních problémech současné univerzitní výuky oboru. Díky Collisově vytrvalému úsilí jsme po dlouhá léta měli možnost seznamovat se s tím, s jakými problémy se potýkají pedagogové v různých evropských zemích, a měli tak příležitost konfrontovat je s našimi vlastními zkušenostmi. Toto evropské fórum sehrálo důležitou roli i při řešení úkolů, které stály před zakladateli nových archeologických vysokoškolských pracovišť, jež se etablovaly po pádu komunismu, příp. před reformátory pracovišť již zavedených.

Po dlouhé době se názory na současné problémy univerzitní archeologie objevily nedávno také v našem odborném tisku (Archeologické rozhledy: NEUSTUPNÝ, E., 2005; BENEŠ, J., 2006; BOUZEK, J., 2006; MATOUŠEK, V., 2006). Poměrně zřetelně se v nich zrcadlí neshoda jednotlivých účastníků diskuse v základní otázce orientace, zaměření a strategie vysokoškolského vzdělání v našem oboru, a to na pozadí aktuálních trendů univerzitního vzdělávacího procesu v oblasti společenských věd. Tento stav je nepochybně odrazem jak subjektivního zaměření (rodícího se z osobnostního založení) jednotlivých účastníků diskuse, tak odlišného vnímání objektivních dynamických proměn soudobé společnosti. Obávám se dokonce, že razance a dynamika, s níž se tyto proměny kontinuálně vynořují a prosazují, velmi komplikují jedinci možnost zaujímat vyhraněný a dlouhodobě neměnný postoj.

3.2. Ideová východiska

Položme si otázku, co přivedlo archeologii do univerzitního prostředí, v jaké společenské situaci se tak stalo a co se od té doby v postoji k minulosti a k památkám změnilo. Odpověď není tak jednoduchá, jak se na první pohled může zdát. Je totiž evidentní, že určité pohnutky k povýšení původně starožitnické vášně a obdivu ke starým věcem na úroveň vědeckého oboru pěstovaného na univerzitách lze vystopovat v zemích, které prošly érou antického starověku, jiné u světových koloniálních velmocí 19. stol. (založených na konceptu národního státu s úkolem šířit své vlastní kulturní normy v konfrontaci s domorodými kulturami) a ještě jiné u národů, které v téže době procházely procesem tzv. obrození a při hledání svých kořenů se ohlížely hluboko do minulosti. Jistě nebudeme daleko od pravdy, jestliže zdůrazníme tři důležité aspekty procesu, v němž se archeologie etablovala jako obor pěstovaný na univerzitách – estetický, národní a s ním často související aspekt politicko-ideologický. Pokud by se dnešní archeologie (konkrétně v zemích Evropské unie) chtěla profilovat tématy založenými na oněch národních a politicko-ideologických východiscích, nepochybně by se jako vědecký obor zsměšnila a s velkou pravděpodobností by přišla o své institucionální zajištění. Doba se změnila, ale archeologie na univerzitní půdě zůstává. Jak si to vysvětlit?

Archeologie jako naprostá většina vědeckých disciplín obracejících svůj zájem na člověka a jeho kulturu (např. kulturní antropologie, etnologie, etnografie, historie, kulturologie, dějiny umění aj.) slouží k uspokojování duchovních potřeb člověka. To, co tento obor přináší a čím obohacuje jedince a společnost, nemá – obecně vzato – charakter nezbytnosti pro jeho fyzickou existenci (striktněji řečeno pro přežití jak lidského jedince, tak člověka jako živočišného druhu). Tím se archeologie spolu s dalšími uvedenými společenskovědními obory (*soft sciences*) liší od většiny oborů přírodovědných a technických (*hard sciences*), jejichž (především) aplikovaný výzkum je primárně orientován do dvou oblastí života spjatých s nezbytnými lidskými potřebami: s péčí o tělesnou schránku (zdraví a výživa) a se zajišťováním praktických každodenních materiálních potřeb (zejm. bydlení a komunikace). K nim je třeba připočítat takové obory, jako je ekonomie či právo, které zajišťují praktické fungování společností. Při vědomí uvedeného „handicapu“ archeologie (lidstvo se bez ní, narozdíl od např. lékařství, obejde) je ovšem třeba zdůraznit jeden důležitý fakt. I když tento obor slouží „pouze“ k rozšiřování *poznání* (konkrétně v oblasti života člověka v minulosti), a toto poznání má v životě současných lidí význam mnohem spíše individuální než univerzální/celospolečenský (jako tomu snad mohlo být v dobách národního obrození), jeho trvalé zařazení do státem řízeného vzdělávacího procesu (na základních a středních školách v rámci dějepisu, na univerzitách samostatně pěstovaný obor) je zřetelným dokladem obecně udržovaného – a proto řídicími složkami společnosti (vládami) respektovaného – vědomí jeho nepominutelnosti pro rozvoj duchovní sféry člověka.

Na tomto místě by jistě bylo možné rozvíjet polemiku, zda se prostřednictvím archeologických pramenů přece jen nelze dopátrat komplexnějšího poznání minulosti, které by umožnilo zobecnit minulé vzorce chování a využít je k praktické aplikaci

při řešení problémů současných společností. Mám na mysli především sociální a kulturní reakci dávných lidských společenství na problémy ekonomické a ekologické povahy, spojené se sídelními procesy, resp. s exploatací krajiny. Tímto způsobem by archeologie nepochybně zvýšila svoje celospolečenské uznání, protože by nabízela konkrétní modely, jimiž byly uvedené vztahy v minulosti řešeny (resp. byly učiněny pokusy je řešit) a jež by mohly případně sloužit jako návod k řešení podobných problémů v současnosti. Je ovšem nepochybné, že jakékoli poučení z historie (na které se historiografie odvolávala již od dob svého vzniku v dobách antického starověku) je, zejména z univerzálního hlediska, nereálné, a to nejen teoreticky (problém anachronismu), ale i prakticky (zatím se žádná společnost ze své minulosti poučit nedokázala a myslím, že se o to z pochopitelných důvodů ani příliš nepokoušela). V každém případě však poznávání života a jeho rytmů v minulosti nezastupitelným způsobem lidi obohacuje a významně přispívá k pochopení vztahů uvnitř společnosti i mezi člověkem a přírodou.

Vedle naplňování estetických potřeb člověka prostřednictvím některých (především movitých) artefaktů, je to *otevřenost archeologických pramenů k poznání*, resp. *k interpretaci*, která u nezanedbatelné části populace vyvolává potřebu se jimi zabývat a konfrontovat v nich uložené informace o životě v minulých dobách se současnou realitou.

Minoritní část společnosti zajímají archeologické prameny proto, že v nich doufá nacházet odpovědi na základní otázky života (kdo jsme, odkud přicházíme a kam směřujeme...). Podobně se jiní obrací na prameny písemné a není v tomto ohledu důležité, k jakému z obou druhů pramenů konkrétní člověk pojme větší náklonnost. Jsou to představitelé této části populace, kteří – po mém soudu – tvoří nejpočetnější skupinu z řad zájemců o vysokoškolské studium historických oborů. Studium minulosti založené na *archeologických pramenech* má ovšem jeden neopomenutelný aspekt. Je jím proces objevení, odkrývání něčeho, co lze jen obtížně předpovídat a co, obecně řečeno, přináší do procesu poznání novou kvalitu. Právě tato otevřenost, jejímž prostřednictvím archeologie nabízí přímočarý vstup do poznávání života lidí v minulosti, je onou devízou, kterou psaná historie dnes může nabídnout pouze v omezeném měřítku (většina dokumentů byla již objevena). Tento *objevitelský aspekt*, který v poznávacím procesu (resp. v jeho heuristické části) nabízí archeologie, hraje zásadní roli. Především ten motivuje a přitahuje lidi k hlubšímu zájmu o minulost, a koneckonců je i přivádí k vysokoškolskému studiu archeologie. Ptejme se tedy, jak nejlépe nastavit strukturu tohoto studia, jak u posluchačů rozvíjet a tvárnit jejich vědomí orientované do minulosti více než u většiny populace.

3.3. Poznámky ke koncepci výuky archeologie na vysokých školách

Aby i budoucí generace oné menšinové části populace s intenzivně vyvinutým vztahem k minulosti měly možnost hledat v archeologických památkách poznání inspirující k sebereflexi a výkladu historie lidského rodu, mělo by být prvořadým úkolem univerzitních pracovišť *vzdělávání posluchačů archeologie v oblasti aktivní ochrany, monitorování,*

evidence a dokumentace archeologického dědictví. Základem výchovy adeptů našeho oboru by mělo být *pěstování vědomí šetrného zacházení s tímto dědictvím*. Pouze reálně existující památky mohou být k užítku širokým vrstvám společnosti a zároveň sloužit k výzkumu, jehož cílem je nabídnout vědecky podložený výklad minulosti založený na konkrétním teoretickém východisku. Podotkneme, že každé z potenciálních teoretických východisek přinese více či méně odlišnou verzi minulosti. Je přitom obtížné „objektivně“ stanovit, která z nich je nejbližší realitě života v minulosti, protože každá zdůrazňuje význam jiných nástrojů analýzy a syntézy vedoucí k výsledné interpretaci.

Archeologie stojí na rozhraní dvou skupin vědeckých oborů pěstovaných na vysokých školách: těch, které musejí striktně dodržovat jednotnou osnovu teoretických základů a hlavně kánon postupů (metod; typickým příkladem budiž medicína), a těch, jejichž cílem nejsou fyzické, nýbrž duchovní potřeby člověka. O pozici archeologie na jejich rozhraní mluvíme proto, že narozdíl od většiny humanitních disciplín, pracujících takřkajíc od stolu, je to obor, který většinou (alespoň prozatím) provádí výzkum, resp. jeho heuristickou část (sběr dat) tak, že jej nelze opakovat (odstraňují se při něm prameny z prostředí, resp. z kontextu, v němž se nacházely). Není-li při výzkumu dodržen správný postup (geodetická, kresebná a fotografická dokumentace, slovní popis náleзовých situací, proplavování výplní objektů, odebrání vzorků pro přírodovědné rozborů aj.), není sice výsledek takového opomenutí fatální (jako tomu může být u oborů z oblasti *hard science*), nicméně nenávratně tak přichází společnost o informace, které mohly obohatit lidské poznání (minulosti). V tomto ohledu se archeologie zásadně liší jak od historie, tak od filozofie, politologie či sociologie. Vyplývá z toho, že pokud hledáme společný základ, kterým se musejí profilovat všechna pracoviště univerzitní výuky archeologie, nacházíme jej právě v oblasti metodologie terénního výzkumu (strategie projektu, prospekce, odkryv), včetně jeho základního zpracování. Každý posluchač jako potenciální vedoucí terénního výzkumu se musí naučit postupovat při něm podle zavedené a jednotně dodržované metodiky, která v současnosti upřednostňuje postupy zohledňující šetrné zacházení s archeologickým dědictvím – i když většina výzkumů, dnes převážně záchranných a předstihových, se provádí odkryvem.

Vedle vzdělávání v uvedené oblasti považuji za významnou součást univerzitní výuky archeologie přípravu posluchačů k teoreticky založenému zpracování dat, resp. k vytěžení jejich informačního potenciálu pro řešení otázek povahy historické syntézy. Důležitou otázkou je, zda přitom zdůrazňovat jediné konkrétní teoretické východisko (považované obvykle za nejlepší), nebo zda pracovat i s dalšími.

Netřeba dlouze rozvádět, jakým způsobem směřovat výuku na bakalářském, magisterském a doktorském stupni, protože toto téma bylo dostatečně rozvedeno v nedávné diskusi na stránkách Archeologických rozhledů, přesto si dovoluji pár vět.

První stupeň by měl dát posluchačům celkové základy v teorii a metodologii, naučit je znalosti artefaktů a poskytnout jim systematický výklad minulosti (českých zemí) založený na archeologických pramenech. Formou volitelných předmětů by měli mít

posluchači možnost absolvovat alespoň jeden kurs zaměřený na určitou oborovou specializaci a seznámit se s jejími obecnými a specifickými problémy; často právě tyto kurzy inspirují posluchače a orientují jejich pozornost při volbě tématu bakalářské práce. Zároveň je důležité, aby byli školeni v práci s těmi technickými zařízeními, které jsou v současnosti využívány v archeologii (počítače, resp. speciální softwarové produkty, geodetické přístroje, fototechnika) a jejichž zvládnutí jim zároveň otevírá nezanedbatelné možnosti budoucího uplatnění i v jiných oblastech, než je archeologie (široce např. v různých sektorech státní správy). Lze se domnívat, že díky tomuto trendu ztratí postupně i u nás archeologie nádech výlučnosti a absolventi (prvního stupně) tohoto oboru nálepku jinde než v archeologii neuplatnitelných jedinců (k tomu např. NEUSTUPNÝ, E., 2005, s. 384; ke společenskému hodnocení univerzitně školených archeologů v zahraničí též GOJDA, M., 2000, s. 36).

Navazující magisterský stupeň by měl jednak prohloubit znalosti posluchačů v oblasti teorie a metodologie (směřovat přitom přípravu jejich diplomových prací i v případě zdánlivě neutrálních témat – např. zpracování a vyhodnocení souboru pramenů ze starších výzkumů – k jejich širšímu uplatnění, resp. k promyšlené aplikaci metodologie na určitém teoretickém základě), rozšířit jejich znalosti archeologického dědictví alespoň na úroveň evropského prostoru, prohloubit jejich orientaci v oborové specializaci, z níž si volí téma magisterské práce, a vést je ke zvládnutí tvorby vědeckých projektů. Na magisterském stupni by se měli posluchači (podle možností pracovišť, na nichž studují) zapojit alespoň v omezené míře do výzkumných témat řešených – většinou formou grantových projektů – jejich učiteli.

U doktorského stupně studia archeologie bych pouze zdůraznil význam právě onoho propojení buď přímo témat nabízených (schválených) doktorských prací s dlouhodobými, resp. aktuálně řešenými vědeckými projekty příslušných kateder/ústavů, nebo přinejmenším se zapojením doktorandů, zejména interních, do práce na těchto projektech, např. formou stipendií. Přitom by studenti měli mít možnost spolupracovat na takovém projektu, který je tematicky blízký jejich disertaci. Význam integrace vzdělávacího procesu a praktického výzkumu pro rozvoj jak samotných studentů, tak univerzitních pracovišť je zřejmý.

3.4. Počty studentů, zaměření a technické vybavení kateder/ústavů

Tato tři zdánlivě samostatná témata – jak každý vysokoškolský učitel dobře ví – spolu ve skutečnosti úzce souvisejí. Otázka počtu studentů přijímaných na studium archeologie patří k těm, které se setkávají s rozporuplnými reakcemi odborné veřejnosti (opět lze poukázat na nedávnou diskusi o vysokoškolské archeologii na stránkách tohoto časopisu; srov. též Tichý, R., 2005). Na jedné straně se argumentuje snižováním úrovně výuky (při velkém množství posluchačů se jim učitel nemůže při cvičeních/seminářích dostatečně věnovat). Vysoké počty studentů jsou ovšem přijímány jen na bakalářský stupeň, který s ohledem na své poslání není založen na individuálním přístupu učitelů

ke každému jednotlivému studentovi. Jak bylo již konstatováno (např. NEUSTUPNÝ, E., 2005, s. 384–385), jsou to důvody ekonomické (zajištění výuky větším počtem specialistů, které lze financovat z peněz získaných ze státního rozpočtu na každého přijatého studenta) a profesní (možnost objevu talentů pouze při velkém množství posluchačů), které jsou významným argumentem pro zvyšování počtu přijímaných studentů. K tomu je třeba dodat, že finanční prostředky získané tímto způsobem mohou pomoci zvýšit technické zázemí univerzitních pracovišť a umožnit jim např. provádět základní a speciální laboratorní zpracování artefaktů a ekofaktů získaných při terénních výzkumech organizovaných buď přímo jimi, anebo ve spolupráci s jinými institucemi, a rozšiřovat tak výuku i do této oblasti (např. proplavování zeminy, botanické – makrozbytkové a pyllové – analýzy, konzervace nálezů). V této souvislosti je třeba poznamenat, že pro rozvoj technicky dobře zajištěných výzkumných aktivit musejí katedry/ústavy kontinuálně využívat možností nabízených grantovými agenturami, ministerstvem školství a jejich vlastními univerzitami a opakovaně žádat o přidělení prostředků na projekty, výzkumné záměry, tzv. specifický výzkum aj.

V souvislosti s posláním výuky archeologie na univerzitách se také občas diskutuje o tom, do jaké míry by se jednotlivá pracoviště měla navzájem odlišovat svým zaměřením a specializací. Diverzifikace, která je projevem velké rozmanitosti témat spjatých s archeologií, je jistě žádoucí. Katedry/ústavy se profilují především v souvislosti s tematickým zaměřením svých kmenových zaměstnanců a s jejich profesní orientací. Je ovšem jasné, že i když zaměření univerzitních pracovišť prostupuje výuku na všech třech stupních studia, projeví se zřetelně až ve studijních plánech magisterského a zejména doktorského stupně. Díky rozmanitosti v nabídce kurzů jednotlivých kateder a ústavů si uchazeči o studium archeologie mohou zvolit to univerzitní pracoviště, jehož profil nejlépe vyhovuje jejich představám o archeologii a jejím poslání v současném světě.

4. Závěr

Nebývalé rozšíření počtu univerzitních pracovišť, na nichž se přednáší archeologie, je odrazem zájmu, jemuž se tento obor těší u široké veřejnosti. Zároveň je výsledkem přesvědčení samotných archeologů o potřebě etablovat tento obor na větším počtu vysokých škol, než tomu bylo dříve, zvýšit tím jeho společenskou prestiž a prezentovat jej jako životaschopnou součást vysokoškolské vzdělanosti české společnosti. O studium archeologie projevuje stále větší zájem jak ta část populace, pro níž je pohled do minulosti člověka přirozenou potřebou sebereflexe, tak ta, kterou láká jedinečné spojení humanitního studia s obory, které s ním v tradičním povědomí nemají mnoho společného (přírodní a technické vědy). Šíře znalostí a dovedností, které dnes mladé generaci může studium archeologie nabídnout v mnohem větší míře než kdy předtím, jsou devízou, jíž se sotva může chlubit jiný obor humanitních studií. Rozvíjet tuto cestu i nadále stojí za to.

Poznámka: Tato práce je zkrácenou a upravenou verzí článku „Archeologie, společnost a univerzitní vzdělání. Poznámky k soudobým trendům“, který byl roku 2008 publikován v časopise Archeologické rozhledy.

Literatura

- BENEŠ, J. 2006: Vysokoškolská archeologie v čase tichých proměn. Archeologické rozhledy 58: 159–162.
- BINFORD, L. 1962: Archaeology as Anthropology. American Antiquity 28: 217–225.
- BINFORD, L. 1988: In Pursuit of the Past. Decoding the Archaeological Record. London: Thames & Hudson.
- BLOCH, M. 1967: Obrana historie aneb historik a jeho řemeslo. Praha: Svoboda.
- BOUZEK, J. 2006: Poznámky k článku Evžena Neustupného „Vysokoškolská archeologie“. Archeologické rozhledy 58: 151–153.
- GOJDA, M. 2000: Archeologie krajiny. Praha: Academia.
- GOJDA, M. 2005: Cíle výzkumného záměru plzeňské katedry archeologie a cesty k jejich dosažení, Archeologické rozhledy 57, 211–213.
- GOJDA, M. 2008: Katedra archeologie na Západočeské univerzitě v letech 2005–2008, Archeologické rozhledy (v tisku).
- HODDER, I. 1982: The Present Past. An Introduction to Anthropology for Archaeologists. London: Batsford.
- HODDER, I. 2000: Symbolism, meaning and context, in: Thomas, J., ed., Interpretive Archaeology. A Reader. London–New York: Leicester University Press, s. 86–96.
- MATOUŠEK, V. 2006: Několik poznámek k vysokoškolské výuce archeologie. Archeologické rozhledy 58: 153–157.
- NEUSTUPNÝ, E. 1996: Teze o pravěku a učebnice o pravěku. Archeologické rozhledy 48: 311–322.
- NEUSTUPNÝ, E. 2005: Vysokoškolská archeologie. Archeologické rozhledy 57: 381–389.
- PAVELKA, J. a L. ŠMEJDA, 2007: Archeogenetika domestikovaných zvířat. Archeologické rozhledy 59: 315–335.
- RENFREW, C. a P. BAHN, 1996: Archaeology: Theories, Methods and Practice. London: Thames and Hudson.
- SKLENÁŘ, K. 1985: Dějiny bádání, in: Buchvaldek, M., ed., Pravěké dějiny Evropy, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 18–27.
- SMITH, M. E. 1992: Braudel's Temporal Rhythms and Chronology Theory in Archaeology, in: Knapp, A. B., ed., Archaeology, Annales, and Ethnohistory, Cambridge: Cambridge University Press, 23–34.
- ŠIMŮNKOVÁ, A. 1995: Ke vztahu historiografie a antropologie: perspektivy aplikování antropologických přístupů na historický výzkum. Český lid 82: 99–111.
- TICHÝ, R. 2005: Vysokoškolská archeologie v pojetí Evžena Neustupného. Živá archeologie – REA 6: 79–80.